

**TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASY
TARYH WE ARHEOLOGIÝA INSTITUTY**

**“GADYMY ÄNEW MEDENIÝETI”
ATLY HALKARA YLMY MASLAHAT
(2024-nji ýylyň 27-nji marty)**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
“ANCIENT ANAU CULTUR”
(Mart 27, 2024)**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
“ДРЕВНЯЯ КУЛЬТУРА АНАУ”
(27 марта, 2024 года)**

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2024

and poets of Turkmenistan in events held by TURKSOY further strengthens our cooperation with this organization. At a previous meeting of the Permanent Council of TURKSOY, the city of Anau was declared the “Cultural Capital of the Turkic World in 2024”. All this contributes to the development of friendship and fraternal relations between the Turkmen and other Turkic-speaking peoples, strengthening cooperation between cultural and art figures.

Maýa Meläýewa
(*Türkmenistan*)

SEÝIT JEMALLEDDIN METJINIŇ TARYHY

Türki döwletleriň halkara guramasyna (TÜRKSÖÝ) agza döwletler tarapyndan gadymy Änew şäheriniň 2024-nji ýylda “Türki dünýäsiniň medeni paýtagty” diýlip yglan edilmegi türkmen halkynyň şöhratly geçmişini dünýä ýaýmaga itergi berdi. Hormatly Prezidentimiziň taýsyz tagallary bilen ýurdumyzyň ähli künjeginde ýerleşýän taryhy ýadygärliklerimiz täzeden dikeldilýär. Şolaryň biri hem, Änewdäki metjit Günorta Türkmenistandaky uly ymaratçylygyň ajaýyp nusgasy bolupdyr. Oňa taryhda Seýit Jemaleddin ýadygärligi hem diýilýär. Ol 1456-njy ýylda bina edilip, 1948-nji ýylyň 6-njy oktýabrynda ýer titremegi zerarly weýran bolupdyr. Metjidiň öň tarapynda we içinde onuň timurileriň şazadasy Abul Kasym Baburyň 1447–1457-nji ýyllarda Horasany dolandyran döwründe gurlandygy barada maglumat bar. Şeýle hem metjit Abul Kasym Baburyň soňra sultan Hüseyin Baýkaranyň weziri Muhammet Hudaýdat tarapyndan gurlupdyr diýen çaklama hem bar.

Änewdäki metjidi öwrenmegiň başlangyjyny W. A. Žukowskiý 1886-njy ýylda başlapdyr. 1904-nji ýylda harabaçylygy R. Pampelliniň amerikan ekspedisiýasy gazypdyr. 1920-nji ýyllarda A. A. Karelin we W. R. Tripolskiý çagşamagyň we ýykylmagyň sebäplerini barlapdyrlar, S. S. Sklýarowskiý bolsa çyzgysyny ýerine ýetiripdir. Dürli wagtlarda rejeleşýiş çäreleri W. R. Tripolskiý, N. M. Baçinskiý tarapyndan amala aşyryldy. 1947-nji ýylda M. E. Massonyň ýolbaşçylygy astynda Günorta Türkmenistan arheologik ekspedisiýasy (GTAKE) metjidi çuň we hemmetaraplaýyn öwrenmek işini geçirdi.

Änew metjidi ymaratçylaryň döreden ajaýyp binasydyr. Onuň meýdany 9 gektara golaýdyr. Bu metjit 17 otagdan ybarat bolup, onuň merkezinde dört sany giňişleýin arka esaslanan üsti gümmezli, taraplary 10,5 m barabar inedördül zal ýerleşipdir. Zalyň diwarlary üç zolaga bölünipdir. Mihrab tagçasynyň iki tarapynda

daşaryk çykalgasy bolan iki sany çuň we giň tagça bolupdyr. Esasy üçünji gatlardaky galereýalara hem-de üçege çykylýan aýlawly merdiwan ýerleşipdir. Demirgazyk tarapdan metjidiň howlusyna giň eýwan çykypdyr. Eýwanyň girelgesiniň ýokarsyndaky üçburçlukda düýrlenip duran aźdarhanyň şekilleri dürli syrçalar bilen bezelipdir. Pugaçenkowanyň pikirine görä, aźdarhalaryň şekilleri “Jemalyň öýüni” (metjidi) betbagtçylykdan goraýan jandarlar hökmünde ýerleşipdir. Metjidiň öň tarapy ýylmanan kerpiç bilen timarlanypdyr. Ol kerpiçleriň ýüzi açyk reňkli syrçalar bilen bezelipdir.

Änew metjidiniň gurluşygynda birnäçe ýazgylar arap dilinde ýazylypdyr. Girelgäniň ýokarsynda şeýle sözler bar: “Bu gurluşyk beýik soltan Abul Kasym Bahadur hanyň şalyk süren döwründe gurlupdyr”. Iki dik ýazgyda bolsa şeýle diýlipdir, ýagny çepden saga okamaly.

Çepde:

“Allanyň kanunyny ýerde berjaý edýän Jeleddiniň ýadygärligi – goý, Alla onuň ýüregini ýagtylandyrsyn! Bu ýadygärligi Seyit Jemaleddiniň ogy Muhammet öz halal zähmetine saldyrды”.

Sagda:

Mukaddes, ajaýyp, beýik gurluşyk bolan Seyit Jemaleddiniň öýi, goý, ony Beýik Biribar weýran bolmakdan saklasyn!”.

XV asyr bilen senelenýän diametri 6,5 m bolan tegelek sardoba hem örän zyzyklydyr. Onuň gündogar tarapynda ýerleşen basgançakly düşelge ýeriň ýokarky derejesinden 2,8 m aşak düşýär. Sardoba 200 müň litr ýerleşýändigini barada çaklama bar.

Änew metjidi ajaýyp taryhy ýadygärlikleriň biridir we bu binagärlik toplumu Türkmenistanyň medeniýetinde we binagärçiliginde möhüm ähmiýete eýedir.

Майя Мелыева
(Туркменистан)

ИСТОРИЯ МЕЧЕТИ СЕЙИТ ДЖЕМАЛЕДДИНА

Благодаря огромным усилиям Героя-Аркадага и Президента Туркменистана восстанавливаются исторические памятники, расположенные во всех уголках страны. Одним из таких памятников истории является Анауская мечеть, известная и почитаемая среди народа как святилище Сейит Джемаледдина – прекрасный образец величественной архитектуры Южного Туркменистана. Сооружение построено в 1456 году и почти полностью разрушено землетрясением 1948 года. На фасаде и внутри мечети имелась

информация о времени построения её во времена правления Абул Касима Бабура в 1447–1457 годах. Еще одна из надписей гласит, что мечеть построил Мухаммад Худайдат, визирь султана Хусейна Байкара, позднее Абул Касыма Бабура.

Maya Melayeva
(*Turkmenistan*)

HISTORY OF SEYIT JEMALEDDIN MOSQUE

With the great efforts of the President of Turkmenistan, historical monuments located in all parts of the country are restored. One of the great historical monuments is the Anau Mosque. This mosque was a great example of grand architecture in South Turkmenistan. It is also known as Seyit Jemaleddin Mosque in history. It was built in 1456 and was destroyed by the earthquake on October 6, 1948. On the front and inside of the mosque there is information that it was built during the reign of Khorasan by Timurid prince Abul Qasim Babur in 1447–1457. There is also an assumption that the mosque was built by Muhammad Hudaydat, the Vizier of Sultan Husayn Baikar, later of Abul Kasim Babur.

L. Ýagmyrowa, G. Jumaýewa
(*Türkmenistan*)

ÄNEWLILERIŇ MEDENI DÄPLERINIŇ AÝRATYNLYKLARY

Türkmen halkynyň umman ýaly ümmülmez taryhyna göz aýlasaň, häzirki Merkezi Aziýa halklarynyň, şol sanda türkmen halkynyň baý hem özboluşly gadymy medeniýetiň ojagy bolandygyna gözüň ýetýär. Hormatly Gahryman Arkadagymyzyň belleýşi ýaly “...Adamlaryň käbiri taryhy döredýär, beýleki birleri ony ýazýar, ýene birleri bolsa ony öwrenýär”.

Türkmenistanyň müňden gowrak taryhy we medeni ýadygärlikleri türkmen halkynyň taryhynyň şöhratly sahypalaryna şaýatlyk edýär. Gadymy Merw, Köneürgenç, Nusay ýadygärlikleri ÝUNESKO-nyň Bütindünýä mirasynyň sanawyna girizildi. Türkmenistanyň dünýä medeniýetiniň tutuş taryhy üçin möhüm ähmiýete eýe bolan merkezleriň biri bolandygy ýurduň baý we dürli medeni mirasynda aýdyň görünýär. Biziň ýurdumyzyň çäginä ähli ýerinde medeniýetiň in uly ojaklary döredilipdir. Mysal üçin, b.e. öňki VI müňýyllykda Köpetdagyň eteginde in gadymy Jeýtun oturymly ekerançylyk medeniýeti döräpdir. Jeýtun in